

A MŰVÉSZETTERÁPIÁS MÓDSZER ALKALMAZÁSA AZ ASZÓDI JAVÍTÓINTÉZETBEN

Aszódra a Javítóintézetbe olyan 14-19 éves bűnelkövető fiúk kerülnek, akiknek a bíróság 1-3 évig terjedő javítónevelő intézkedést rendelt el.

Az intézmény alapfeladata a növendékek reszocializációjának megvalósítása komplex nevelési program segítségével, valamint mentálhygiénés ellátásuk, lelki egészségvédelmük biztosítása.

A növendékek többsége állami gondozásból vagy hátrányos helyzetű családból kerül ki. Nem ritka az anyai szeretet- és a biztonságot jelentő családi háttér hiánya.

Az intézetbe kerülésük előtt számtalan traumán, csalódáson estek át, súlyos testi - lelki sérüléseket szenvedtek el. Az előzetes fogvatartásban - olykor hónapokig várnak itt a bírói ítéletre - részben szocializálódnak a börtön- szubkultúrához. Ilyen előzmények után kezdetünk hozzá nevelésükhöz, oktatásukhoz, mentálhygiénés ellátásukhoz.

A rendelkezésünkre álló idő szűkös ahhoz, hogy az elszenvedett sérülések okát, mélységét feltárjuk, feldolgoztassuk velük.

A befogadásra került gyerekek anamnézisének felvétele után a pszichológus egyénre szabott nevelési módszereket és terápiát javasol.

A program létrehozásának szükségessége

Az intézetben több éven keresztül magyar nyelvet és irodalmat tanítottam. Nagy számban fordult elő, hogy felső tagozatos bizonyítvánnyal rendelkezve gyakorlatilag analfabétán kerültek beiskolázásra az esetek többségében cigány származású gyerekek. Komoly gondot okozott számukra a verbális kifejezőmód, írás-, olvasáskészségükről nem is beszélve. Nehezítette az oktatást az is, hogy a fiúknak rengeteg ellenérzése volt a tanulóssal szemben. Korábban azért nem jártak rendszeresen iskolába, mert nem tudtak, egy idő után nem is akartak alkalmazkodni a követelményekhez. Számtalanszor sértették meg a szabályokat. Az okok között ott rejlik az elfogadó, biztonságot jelentő családi háttér hiánya is. Az iskola ezek után nem jelentkezett fontos súllyal az életükben. Az intézetben rákényszerülnek arra, hogy - túlkorosságuk ellenére is - iskolába járjanak, ami önmagában nem könnyíti meg a velük való együttműködést.

A tanítási órák kerete szűkre szabott, a követelmények mellett kevés az idő arra, hogy egy-egy növendéket jobban megismerjünk. Meg akartam érteni, mi játszódik le bennük, foglalkoztatott hogyan lehetne közel kerülni a problémáikhoz, hogy segíteni tudjak a magam eszközeivel, lehetőségeivel. Fontos volt egy "közös nyelv" kialakítása. Mivel akkoriban már vezettem rajz szakkört is, úgy éreztem, ezen a téren számtalan lehetőség kínálkozik. A fiúk is szívesen jártak a foglalkozásokra, ahol szabadon, oldott hangulatban rajzolhattak heti egy alkalommal. Egyre nagyobb számban jelentkeztek a csoportba, ezért szükségessé vált a foglalkozások időtartamát kibővíteni. A pszichológusi vizsgálatok is indokoltá tették olyan módszer kidolgozását, alkalmazását, ami hatékonyan kiegészíti a pszichoterápiai munkát.

Tanári tapasztalataim és a rajz szakköri tevékenységem azt igazolták, hogy a különféle személyiségzavarok kezelésében hatékony eszköz lehet a művészetterápiás foglalkozások bevezetése, alkalmazása.

Sérült személyiségű gyerekeknél - különösen zárt intézetekben, állami gondozásban - elsődleges cél, hogy biztonságérzetet alakítsunk ki, mely pszichikus tértáguláshoz vezet, következésképpen a gyermek alkotóképessé válik.

A helyiség

Olyan terápiás szoba megteremtésére törekedtem, mely egyfajta szigetet képez a zárt intézményen belül, ahol nem érvényesül az intézeti hierarchia semmilyen formája, nem érződik a zárt intézeti légkör hatása. Arno Stern - a kifejezés-festészet - megalkotója "oltalmazó szobának" /clos-lilau/ nevezte az általa kialakított helyiséget.

Ahhoz, ugyanis, hogy felszabadultan fejezhessék ki önmagukat, papírra vessék a legbennsőt egy "védő térre" van szükség. A védő tér mellett természetesen kell egy "védő személy" is, aki felé bizalommal fordulhatnak,

kitárulkozhatnak előtte.

Komoly segítséggel sikerült is kialakítani egy 6 x 4 m-es helyiséget, amit két részre osztottunk. Nagyobbik felében kapott helyet a "műhely" rajzasztalokkal, székekkel, az alkotáshoz szükséges eszközökkel. Az asztalokat körben helyeztük el, hogy mindenki mindenkivel kontaktusban lehessen.

A terem rejtettebb zugában egy intimebb sarkot rendeztünk be néhány fotallal, ami lehetővé teszi az elvonulást, alkalmas az egyéni beszélgetésekre, az otthonosság érzetét kelti. Lehetőség van zenehallgatásra is. A falakon a gyerekek munkái láthatók.

A foglalkozások célja: fejleszteni a gyerekek általános gondolkodási, vizuális és az alkotáshoz szükséges képességét, valamint a művészeti tevékenységen keresztül biztosítani mentálhygiénés ellátásukat, lelki egészségvédelmüket.

Egyrészt tehát személyiségfejlesztés, a művészetterápia segítségével a személyiség harmonikus kibontakoztatása, másrészt a személyiségzavarok okainak feltárása, a problémák feldolgozása. Az önálló életvezetésre való felkészítésben elengedhetetlen a kreativitás és a gondolkodás fejlesztése is.

A foglalkozásokra kerülő gyerekek kiválasztódása

Az intézetbe kerüléskor a pszichológus és a befogadó csoport nevelői felméri a gyerek pszichés státusát. A vizsgálatok alapján esetenként javaslatot tesznek művészetterápiás foglalkozásokon való részvételre.

Gyakran súlyos szorongásos, depresszív vagy túlzott agresszív viselkedésformák jelentkezése teszik indokolttá az egyéni gondoskodást. Azoknál a gyerekeknél, akik verbálisan nehezen kommunikálnak, mindenképpen javasolt a képi kifejezőmód. Súlyosabb személyiségzavarok okainak feltárásában is segítséget nyújt a módszer. Az sem ritka, hogy a gyerekek maguktól jelentkeznek a foglalkozásokra, mert az ott folyó tevékenységnek és a közösség összetartó erejének komoly vonzereje van.

Fontos, hogy ne legyen kényszer sem a részvétel, sem az ott folyó "munka".

A foglalkozások bár látszólag spontán módon szerveződnek, valójában alapos felkészülés áll mögötte. Mindenképpen ismerni kell a gyerekek "előtörténetét", pszichológiai jellemzését, személyiségzavaraik lehetséges okát, mozgatóit.

A fiúk meghatározott testi lelki állapotban, krimenes fejlődésirányt mutató előzményekkel, antiszociális megnyilvánulásokkal kerülnek az intézetbe.

Esetükben figyelembe kell venni a zárt intézmény hatásait is: az izoláltságot, a megszokott környezetükből való kiszakadást, a szabályokhoz való alkalmazkodás nehézségeit.

A személyiségfejlesztés sikere érdekében szoros kapcsolatot kell tartanunk a nevelési szituáció minden fontos elemével, a nevelés egyéb színtereivel és az ott folyó személyiségfejlesztő munkával. Csak ezek összehangolásával érhető el a kívánt eredmény.

Esetek, képelemzések

A rendelkezésemre álló képanyag, a közös beszélgetések és az alkotói folyamat során szerzett információk, tapasztalatok alapján szeretnék bemutatni két különböző személyiségű növendékkel folytatott művészetterápiás munka folyamatát, eredményeit.

M. három éves korában került állami gondozásba. 1979-től Aszódra kerüléséig hétszer helyezték át különböző nevelőotthonokba. Állandóan problémák voltak vele, kezelhetetlennek tartották. M. szerint: "rövid úton túl akartak adni rajtam". Az intézményes nevelést nehezen viselte, pillanatnyi ötlettől

vezérelve többször megszökött az otthonokból gyerektársaival. Elmondta, hogy soha nem bírta a bezártságot és azt, hogy mindig "szem előtt van".

Bár - állítása szerint - néhány nevelőjéhez ragaszkodott, ez mégsem volt visszatartó erő. Részben, mert túl rövid időt töltött el egy-egy helyen, részben, mert erősebb volt a kísértés, hogy kipróbálhassa magát. Kellott a bizonyosság, hogy más mint a többiek: van egyénisége.

Szüleivel nem tartott kapcsolatot, nem szívesen beszélt róluk. Elítélte viselkedésüket, főként azt, hogy nem törődnek a gyerekeikkel.

A szülők nem házasodtak össze. Az apa súlyos alkoholista, egyedül él. Az anya később férjhez ment, és további hét gyermeket szült, de brutális férje mellett ő is az alkohol rabjává vált.

M. egyetlen testvéréhez kötődött, a nála négy évvel fiatalabb húgához. Őt ismerte a legjobban a testvérei közül. Élete egyik letragikusabb élményének tartja, hogy szétválasztották őket: más-más nevelőotthonba kerültek.

M. azt mondja, könyörgött az otthon igazgatójának, hogy együtt maradhassanak, de az nem vette figyelembe a fiú kérését és érzéseit. Jó néhány évvel később is gyűlölettel beszél volt igazgatójáról: "Ezek után szándékosan voltam rossz. Mindent kitaláltam, hogy bosszantsam a felnőtteket. Élveztem, ha idegesíthettem őket." Úgy érezte, csalódott a felnőttekben, ezért dacból ellenkezett velük.

Egyedül azokhoz a gyerektársaikhoz kötődött, akikkel a nevelőotthonokban felnőtt. Ez a társaság lett a családja.

M. a mai napig ápolja a kisgyermekkorától kialakított kapcsolatait. Szinte kivétel nélkül mindegyikük volt már büntetve. Betörések, lopások szerepeltek a listán. Az ellopott tételek nem jelentősek, olykor nevetségesek: néhány tábla csokoládé, egy-egy üveg ital, cigaretta vagy pl. egy használt esernyő.

A legritkább esetben terveztek előre. Pillanatnyi hangulatuk döntötte el, hogy hová törnek be. M. azt mondta, keresték az izgalmakat. Érzelmi életük sivárságát kívánták színesíteni. Minden akciójukban benne volt a lebukás veszélye. Valójában ez a folyamat vezetett el a deviáns viselkedéshez, az antiszociális fejlődésirányhoz.

M. jó intellektusú, fogalmi gondolkodása fejlett. Amikor megismertem, már elmúlt 18 éves. Soványnak, elhanyagoltnak tűnt. Úgy éreztem - annak ellenére, hogy mindig központi szerepet játszik - valójában nagyon magányos, nehezen megközelíthető. Viselkedése itt az intézetben is kirívó volt. Mindig okot adott arra, hogy negatív magatartása miatt foglalkozzanak vele. Állandóan kötekedett, a felnőttek tanácsait segítségét nem fogadta el. Csoporttársai sem kedvelték, nagyképűnek tartották, de M. értett ahhoz, hogy jól manipulálja őket. Feltűnően pontos megfigyeléseit felnőttekről, növendékekről arra használta, hogy alaposan kiismerve őket, a legjobban érvényesíthesse érdekeit. A rendszerben mindig irányító, meghatározó szerephez akart jutni. Ehhez olykor felhasználta mások gyengéit. Igazán közel senkit sem engedett magához. A sokak számára ellenszenvesnek tartott viselkedésében ott rejtett a segítségkiáltás: figyeljete rám! Igényelte, hogy elfogadják, foglalkozzanak vele, hogy csak vele foglalkozzanak. Ezt a vágyát rejtette el dacos, agresszív viselkedésében.

Híre megelőzte a találkozásunkat. Bár a pszichológus és a nevelője is javasolták, hogy járjon el a foglalkozásokra, ő ezt akkor elutasította. Ezért is volt meglepő, amikor egy alkalommal megjelent és közölte, hogy "szétnézne, mi folyik itt". Azt mondta, most nem akar rajzolni, majd szól, ha kedve lesz hozzá.

Másnap ismét eljött, és kérte, tanítsam meg a portrékészítésre. Eredetileg nem volt célom, hogy rajztanítással foglalkozzam, de azért megpróbálkoztunk vele. Nem sokáig volt türelme hozzá. Javítani nem akart, és mivel nem volt elégedett a teljesítményével, idegessé, ingerültté vált.

Javasoltam, fesse meg magát úgy, ahogy tudja, olyannak, amilyenek magát leginkább gondolja.

Megnehezíti a feladatot, ha szimbólumokat használ - mondtam. Tetszett neki az ötlet, különösen az, hogy elvont gondolkodásra alkalmasnak tartom. Absztrakt önarcképe azonban nagyon meglepett.

A képen egy kopár fát ábrázolt, amely a naphoz kötődik. Csak arany színt használt, és nem festett háttérrel. Kész munkájáról azt mondta, hogy ennél jobban senki sem festhette volna meg.

Későbbi rajzain is visszatért a fa-motívum, ezért érdekes lehet a képi üzenete. A fa ősi motívum és szimbolikus értelmű. Jung szerint a tudattalanból származik. A képen megjelenő fa gyökerei a semmibe tartanak, a fa lebeg. Ágai viszont az ég felé törnek és elérik a napot. Az ágak kopaszak, sivarak, a fa önmagában áll. A színhasználat is figyelmet érdemel. M. gyakran alkalmazta az aranyat főleg, ha önmagát jelenítette meg a képen. Az arany domináns, figyelemfelkeltő, uralkodó szín. A kör - forma - itt a nap: - Jung szerint maga a psziché szimbóluma, mely akkor jelenik meg, amikor valami még csak sejtés vagy érzés szintjén létezik, vagyis amikor még nincs bizonyosság - érzet. A gyökér az ösztön szint dominánságára utal. M. képen ez nagyon erőteljesnek mutatkozik. A kép összességében szomorú hangulatot áraszt: hideg, üres, mégis van benne valami ösztönös megkapaszkodni vágyás, törekvés a fény felé.

Ettől kezdve a festés érdekelt. Élvezte az alkotást. Képeiről eleinte nem beszélt, de ő szerette volna hallani a véleményemet. Kíváncsi volt, hogy számomra miről szólnak a munkái. Éreztem, fontos tudnia, mennyire ismerem. Szüksége volt az állandó visszajelzésre.

Sajátos kommunikáció alakult ki közöttünk a képei elemzése kapcsán. Róla beszélgettünk a szimbólumai segítségével. Leginkább ezeket a beszélgetéseket szerette. Ezért festett. Mindent el akart mondani, meg akart jeleníteni, amit korábban nem tudott, vagy nem volt kinek megfogalmaznia.

Számomra a legizgalmasabb képe az Indák. Színei sötétek, mélyek, határozott vonalai energikusak, erőt sugárzóak. A témát ő határozza meg. A kész képről elmondta, hogy szerinte ilyen az élet: sötét, bonyolult, kilátástalan.

"Az indák rátekerednek az emberre és egyre mélyebbre húzzák. Nincs belőle menekvés."

A helyzetét, jövőjét zavarosnak, kilátástalannak gondolta. Többször uralkodott el rajta a bizonytalanság. Ilyenkor nem volt kedve semmihez, hamar beleunt a festésbe, félbehagyva a képet. Ezeket a munkákat később sem fejezte be. Minden alkalommal újat kezdett.

"Ha már nincs mit mondanom róla, nem érdekel, miért folytatnám?"

Előfordult, hogy indulatait festéssel vezette le. Érzelmi élete ilyen fajta elaborációja pozitív előrelépést jelentett. Áttételek révén váltak számomra követhetővé és felhasználhatóvá érzései, gondolatai.

Egy alkalommal úgy jött a foglalkozásra, hogy tudtam, csoporttársaival előzőleg nézeteltérése volt. Ideges, türelmetlen hangulatban jelent meg. Nem akart festeni, megpróbált irányító szerepet játszani. Játéka arra irányult, hogy felhívja magára a figyelmet. Bosszantotta, hogy szerinte szándékosan nem veszek róla tudomást. Egy idő után el is ment, majd hamarosan visszajött. Elvonult egy sarokba a legnagyobb táblával, maga köré gyűjtött rengeteg olajfestéket és a tubusok tartalmát mind felhasználta. Nem volt témája, esetleges volt a színhasználata, de pontosan tudta, hogy mit akar: valaki odafigyeljen rá, rászóljon, megbotráncsozzon azon amit csinál.

Az egymásra halmozott színek rikítóak, a vonalak kuszák, lendületesek. A vörös háttérből egy "pálcika ember" rajzolódik ki, fején glóriával; ezt külön keretbe foglalta.

A kész képet azzal az ajánlással adta át, hogy ezt kifejezetten nekem festette. Számítása szerint meg kellett volna botránkoznom, mint ahogy ezt később bevallotta.

Megköszöntem a festményt és helyet kerestem neki a terem egyik falán. Kértem, adjon címet az alkotásnak. Mosolyogva mondta, hogy a cím: Bosszú.

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy azt akarja, több időt szenteljek rá. A kisajátítás vágyát fogalmazta meg képi nyelven. Viselkedészavara mögött is az a szándék rejlik, hogy kiprovokálja a vele való törődést. Azt a vágyát, hogy szeressék, elfogadják és bizalommal forduljanak felé, nem tudta és nem is merete szavakba önteni. Érzéseit dacos, agresszív viselkedés mögé rejtette.

Gyakran keresett meg a foglalkozásokon kívül is. Amikor nem voltak jelen a társai, teljesen megváltozott a viselkedése. Nyugtalansága, fölényessége eltűnt. Örült, ha beszélhetett magáról. Mesélt a barátnőjéről, aki jóval idősebb volt nála. Azt mondta, szereti őt, bár érzelmei ambivalensek. Nem tudta igazán, hogy mit keres a másikban, de biztonságot nyújtott számára a nő élettapasztalata, egzisztenciája. Érzéseit azonban félt kimutatni. Attól tartott, hogy becsapják, elhagyják. Valójában nem érezte, hogy igazi társra talált volna. Nem is tudta, hogyan kellene egy kapcsolatot megtartani, elmélyíteni, és a barátnőjétől sem kapott ehhez segítséget. Nem gondolta, hogy minderről beszélgetni fog valakivel. Meglepte, hogy mennyi érzés, gondolat merült fel benne. Akkori festményének - ami egy Vasarely másolat - azt a címet adta, hogy: Kapcsolat.

Tetszett neki az eredeti mű, azt mondta, illik azokhoz az érzésekhez, amik benne fogalmazódnak, ezért tartotta fontosnak másolással megörökíteni. Két egymásba fonódó emberi alak látható a képen. A háttér vörös, az egyik alak arany színű, a másikat nem "színezte ki", fehér maradt.

Elmondta, hogy a színeket tudatosan választotta. A vörös szín a szenvedélyé, a szerelemé - mondta. Önmagát arany színnel ábrázolta - mint a fa-motívumon is -, a "nő" pedig azért maradt "üres", fehér, mert az változhat, vagyis - szerinte - a szerelem tárgya nem állandó.

Megfogalmazta az érzést is: ő a bizonyosság, aki kapaszkodik, aki a színével is magára akarja vonni a figyelmet, míg a nő éteri, megfoghatatlan, testetlenül üres. "Lehet, hogy nem is kapcsolódom senkihez?" - tette fel a kérdést önmagának.

Előfordult, hogy a csoport minden tagja részt vett egy közös kép alkotásában. Nem volt konkrét téma, mindenki szabad asszociációkkal dolgozott. M. remek humorérzékkel irányította a közös festést, miközben ő maga hozta létre a legeredetibb formákat. Új és új ötleteket adott a többieknek a kép továbbépítésében. Erős dominanciája itt nagyon pozitívan érvényesült. Társainak is tetszett a közös alkotás, hagytam hát, hogy övé legyen a meghatározó szerep. Teljesen feloldódott a festés során. Elhatározta, hogy az intézet külső falait is dekorálni fogja majd.

Egy alkalommal zenére festettünk. Zenét általában hangulat aláfestésként korábban is hallgattunk, gondoltam, megpróbálhatnánk kimondottan a zenei élmény képi megjelenítésével.

Mindezt megelőzte, hogy megnéztük a fiúkkal M. Szegedi Árpád meditációs képfestését, aki zenére festett a közönség előtt.

Mindannyian érdekesnek találták az ötletet és feltétlenül ki akarták próbálni.

Kértem, figyeljenek oda a zene hangulatára, próbálják kifejezni azt, amit éreznek.

M. általában nem rajongott a közös foglalkozásokért, de most ő is szívesen bekapcsolódott. Először láttam rajta, hogy valami nagyon szépet akar alkotni. Minden ecsetvonásán érződött a harmóniára törekvés. Színei még mindig sötét árnyalatok voltak, de a feketét - amit korábban gyakran használt - már teljesen elhagyta. Élénk sárgát, vöröset, sötétzöldet és barna színeket alkalmazott. Nagyon kellemes színhatást ért el. Képe absztrakt volt, a színekkel fejezte ki a zene élményét, a saját érzéseit.

Lendületesen, átéléssel dolgozott, minden apró zenei váltásra odafigyelt. Annyira elmélyült a munkában, hogy egy pillanatnyi szünetet sem tartott.

Teljesen befejezte a képet, ami korábban nem volt rá mindig jellemző. Elégedett is volt önmagával. Fontosnak tartottam, hogy megerősítem, mennyire kitartóan dolgozott. Ezt örömmel vette. A képhez ragaszkodott, meg is tartotta.

Az utolsó néhány hétben, mielőtt végleg elhagyta az intézetet szinte mindennap megjelent. Tele volt ötletekkel úgy tűnt, nyomot akar hagyni maga után.

Nemcsak papírra, táblára, hanem falra is festett. Egyszer meg is jegyezte: "Azt akarom, hogy, ha a tanárnő belép ebbe a terembe, mindig eszébe jussak."

Erősen kötődött hozzám, és többnyire elfogadta a véleményemet. Beszért a vágyairól, elképzelésiről, melyek gyakran irreális álmodozásnak tünnek. Azt a próbálkozásomat viszont, hogy visszairányítsam a valósághoz, hogy szembe nézzen a tényekkel, olykor elutasította. Úgy érezte, elég erős ahhoz lelkileg, hogy meg tud majd állni a maga lábán. Azt, hogy mit fog csinálni, hogyan fog élni, nem tudta biztosan. A környezet, ami "visszavárta" mélyen determinálja a lehetőségeit. Ezzel ő is tisztában volt.

A pszichológiai és nevelői vélemények alapján személyiségjegyei pozitív irányban változtak. Agresszív viselkedése, magatartászavarai megszűntek. "Rejtőzködő" viselkedését felváltotta egyfajta nyitottság, érdeklődés. A kételyek, a biztonságot jelentő emberi kapcsolatok hiánya azonban meghatározzák az intézetben kívüli életét. Az intézményi nevelés, az átért pozitív élmények, tapasztalatok sora, az érzelmi kötődések – ha nem is tudják megszüntetni azt a környezeti hatást, ami a továbbiakban befolyással lesz rá - remélhetőleg tovább dolgoznak majd benne.

R. 17 éves, jómódú cigány családból származó fiú. Az intézetbe kerülésétől erőteljes skizoid megnyilvánulásai voltak. Hallucinációk, szorongások gyötörték, melyektől hol agresszívvá, hol visszahúzódnóvá vált. Félelmei állandósultak.

Előzmény:

A szülők egy háztartásban éltek ugyan, de külön utakon jártak. R. az apjával tartott, aki kedvelte a szórakozást, italozást. Fiát - az akkor 14 éves R-t - felnőtt férfiként kezelte és mindenhová magával vitte.

A fiú rajongott az apjáért.

Egy átmulatott éjszaka után az apa részegen vezette az autót és oszlopnak ütköztek. R. a hátsó ülésen aludt, ez mentette meg az életét. Az apa a balesetben meghalt.

Cigány szokás szerint a "virrasztáson" az egész család részt vett. A fiú végig az apa ágya mellett maradt. A halott arca a belső vérzések miatt sötétszürke volt. Sebhelyesnek, eltorzultnak látszott. R. többször rosszul lett a virrasztáson. Hetekig nagy adag nyugtatót kapott.

Az apa halála és az intézetbe kerülése közti időt - három évet - csavargással, kábítószerrel töltötte. Baráti társasággal betöréseket követtek el, agresszív megnyilvánulásaikkal sokkolták a környék lakóit. R. ebben az időben rengeteg horrorfilmet nézett, amiktől - saját bevallása szerint - nagyon félt, de szükségét érezte ezeknek az izgalmaknak.

Az intézetbe kerülésekor a pszichológus művészetterápiás foglalkozásokra javasolta, mert R. nehezen vagy egyáltalán nem kommunikált, ennél fogva nem volt felfedezhető a túlzott félelmei mögött meghúzódó valós ok.

A terápiás szoba falát a fiúk rajzai, falfirkái, aláírásai "díszítették", R-nek ez rögtön megtetszett. Mondta, hogy ő is írna vagy rajzolna valamit a falra.

Színes krétákat fogott, először egy lebegő fejet, aztán lebegő szájakat rajzolt. Felírta azt is, hogy "szeretem a vért", majd aláírta, a saját nevét cigányul is, magyarul is, azután egy másik groteszk fejet is rajzolt a falra. Kérdésemre, hogy kit ábrázolnak a fejek, azt mondta, hogy "csak úgy" eszébe jutott, "semmi különös".

A következő foglalkozáson mindenki azt a feladatot kapta, hogy szabadon firkáljanak a lapra, hagyják, hogy a ceruzájuk szabadon mozogjon a papíron. Semmi konkrét dolgot ne rajzoljanak, engedjék el magukat, közben hallgassák a zenét. Meghatározott idő áll rendelkezésükre, ezalatt ne emeljék fel a ceruzát a papírról.

A Kutasch-Gehl-féle firkateszt lényege, hogy a pontos feladat-meghatározás szerint valóban firkát hozzanak létre. Minél inkább szétesik a rajz, minél több konkrét tárgy, esemény szerepel rajta, annál valószínűbb, hogy beteg személyiséggel van dolgunk.

R. firkája:

R. a feladatra szánt idő leteltével nem akarta abbahagyni a rajzot. Hagytam, hogy befejezze. Fontosnak tartottam, hogy mindent megjelenítsen, amit csak akar.

R. egy lebegő fejet rajzolt - ismét! - , lebegő száját, tágra nyitott szemet, egy csuhás alakot, aki egy út elején áll. Egy furcsa szerkezetet is rajzolt, ami pálcika formájú embereket "kebelez be".

A képről elmondta, hogy a csuhás férfi egy horrorfilmben szerepelt, és arra biztatta a főszereplőt, hogy kövesse őt a sötét úton, ami egy temetőbe vezet.

Én: - Követi őt?

R: - Fél, de megy utána.

É: - Miért megy, ha fél?

R: - Kíváncsi arra, hogy mi van ott.

É: - Mit lát a temetőben?

R: - Rengeteg sírt, amiből halottak lépnek elő. Ijesztőek, csúnyák és meg akarják őt fogni.

É: - Bántják?

R: - Nem, csak azt akarják, hogy ott maradjon velük. Apám is köztük van.

É: - Őt is a képre rajzoltad?

R: - Igen, Ő az a lebegő fej.

É: - Félsz tőle?

R: - Csúnya az arca, olyan amilyen a tükörben lenni szokott.

É: -

R: - Reggelenként, ha belenézek a tükörbe, az ő arca néz vissza rám. Nagyon csúnya. Szürke az arca, sebhelyes. Egyszer össze is törtem a tükröt. Azóta félek a tükörbe nézni.

A beszélgetést és a rajzot pszichológus jelenlétében értékeltük. R. elmondta, hogy gyakran fordul elő vele ez a "tükör-eset". Azt mondta, tudja, hogy őrültség, és fél is, hogy valóban megőrül. Napközben nem jelenik meg előtte az "arca", de egész nap szorong. Este nem tud elaludni, mert retteg az álmoktól, ahol szörnyű dolgok történnek. Legijesztőbbnek az apja arcát tartja, amitől nem tud szabadulni.

Újabb találkozásunkkor fejet mintáztunk, illetve maszkot készítettünk anyagból.

R. sötétszürke mázzal szeretne volna lekenni a maszkot, de az nem volt. A legsötétebb színt - barnát - választotta helyette. A maszkról később elmondta, hogy épp olyan ijesztőre formálta, mint amilyen a halott apja képe volt. Szerinte ilyen az arc is, ami a tükörből néz vissza rá.

Legközelebb arra kértem, fesse le magát olyannak, amilyenek önmagát látja. Nem bízott abban, hogy képes erre. Kifogásokat keresett; nem tud festeni, nem csinált még ilyet, de aztán megpróbálkozott vele.

Kértem, figyelje meg magát a tükörben, nézze meg alaposan minden arcvonását.

A hatalmas méretű tükör a szoba egyik falát borította. R. eddig ennek nem tulajdonított különös jelentőséget, tudomásul vette, hogy arra a célra való, hogy a fiúk olykor magukat rajzolgatják a tükör segítségével. Természetesnek vette a kérésemet, noha szándékos volt részéről a tükörből történő azonosítás.

Ügyeltem arra, hogy egy pillanatra se kalandozzon el a figyelme az eredeti feladatról. Mellette maradtam mindvégig, állandó instrukciókkal irányítottam a munkáját:

figyelje meg az arányokat, az arcformát, mimikát, fény-árnyék hatásokat, stb.

Érdekesnek tartotta a feladatot, és elégedett volt az eredménnyel.

Elmondta, hogy szerinte sikerült a hasonlóságot megragadnia, tényleg olyannak látja magát a képen, amilyen a valóságban.

Részletezte jellemzőit, miközben a tükörben figyelte magát: "hosszú, sötét haj, szomorkás szemek."

Önarcképét és az apjáról készült maszkot egymás mellé tettük. R. csak annyit mondott, hogy látszik, ő még fiatal, az apja viszont olyan élettelen, mint ez a maszk.

Részletesen felidézte a baleset körülményeit, mindazt, amire emlékezett. Elmondta, hogy sokáig

gyötörte a lelkiismeret, mert ő részegen aludt, így nem tudott az apján(ak) segíteni. Bevallotta, hogy még mindig nagyon hiányzik neki, de belátja, hogy az apja életvitele szinte törvényszerűen vezetett el a katasztrófához.

A pszichológiai vélemény szerint a művészetterápia segítette megnyitni azokat a csatornákat, melyeken keresztül felszínre kerültek a feszültséget keltő problémák. Ezt követően hagyományos pszichoterápiában sikerült teljesen feldolgozni az élményeket.

R. hallucinációi, rémálmai megszűntek, szorongása jelentősen oldódott. Képes volt távolról szemlélni az eseményeket, és érzéseit szavakba önteni.

Továbbra is szívesen járt a foglalkozásokra, képei kiszínesedtek, korábbi nyomasztó motívumai eltűntek. Ezután főleg tájképeket festetett, amikkel a szobáját színesítette és az intézeti folyosó falát dekoráltuk.

Sokat vitatott kérdés, hogy mi határozza meg elsődlegesen a gyermek fejlődését: örökletes, biológiai faktorok vagy a környezeti hatások. Ma már többnyire elfogadott tény, hogy a környezetnek jelentős szerepe van a személyiségformálásban. A kérdés az, hogy ez a környezet milyen elemekre bontható, valamint, hogy az egyes elemek milyen mértékben befolyásolják a gyermek viselkedését?

Véleményem szerint ezek a nevelhetőség alapkérdései.

A művészetterápia, az alkotás szabadságának biztosítása önmagában nem érheti el a kívánt hatást. Olyan szemléletű rendszert kell kialakítanunk a programunk tervezésekor, melyben a közvetített értékek, viselkedésformák hatékonyan, fejleszítően épülhetnek be a gyermek személyiségébe.

A rendszer számos elemből épül fel, így megvalósítása függ a foglalkozásokat vezető személytől,

szemléletmódjától, szaktudásától, kapcsolattartásaitól, ezért mindenképpen szubjektív.

Fontos tehát, hogy minden művészetterápián alapuló rendszer kidolgozza a maga sajátos koncepcióját annak érdekében, hogy minél hatékonyabban tudjon működni.

Olyan környezetet biztosítson, amely a gyerek aktuális állapotának megfelel, valódi igényeit kielégíti, személyiségét rugalmasan, optimális mértékben képes fejleszteni.

Az általam alkalmazott művészetterápiás módszer egy a sok közül, mely kifejezetten a zárt javítóintézetek keretein belül nevelkedő gyerekek pszichoterápiás - személyiségfejlesztő tevékenységét kívánja kiegészíteni, illetve képes legyen ebben a folyamatban hatékonyan működni.

"Hiszek a művészetben, mely kinyitja
elénk a világot, mely kiröpít a pontból és pillanatból,
mely nem tagad meg semmit,
mert nem rabja semminek.
Hiszem, hogy érdemes."
/Babits Mihály/

Virágh Judit